MUHANDISLIK & IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik, fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

№5

2026
MAY

Milliy nashrlar

OAK: https://oak.uz/pages/4802

05.00.00 - Texnika fanlari
08.00.00 - Iqtisodiyot fanlar

ISSN: 3060-463X

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 2026-yil, may.

Bosh muharrir:
Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:
Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor
Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor
Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,
Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent
Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD
Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)
Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.
Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor
Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.
Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc)

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik, fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
05.01.07 – Matematik modellashtirish
05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
05.04.01 – Telekommunikasiya va kompyuter tizimlari, telekommunikasiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
05.08.06 – "G'ildirakli va gusenisali mashinalar va ularni ishlatish" (texnika fanlari)
05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 – Makroiqtisodiyot
08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 – Ekonometrika va statistika
08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 – Marketing
08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 – Menejment
08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

MUNDARIJA

STERJEN KO'NDALANG KESIM YUZASI ELLIPS SHAKLIDAGI TRANSFORMATORNING QISQA TUTASHUV PAYTIDAGI MEXANIK ZO'RIQISHGA CHIDAMLILIGI 10
Bekishev Allabergen Yergashevich, Yakubova Dilfuza Kuanishovna, Saidova Nozima Akkulovna
ВЛИЯНИЕ ДЕМОГРАФИЧЕСКОЙ ДИНАМИКИ НА РАЗВИТИЕ СФЕРЫ УСЛУГ: ЭКОНОМЕТРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ РЕГИОНОВ УЗБЕКИСТАНА 19
Мусаева Шоира Азимовна, Муйинжонов Хусейн Алишерович
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ЦИФРОВИЗАЦИИ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ КОМПАНИЙ И ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО АДАПТАЦИИ В УЗБЕКИСТАНЕ 28
Габбарова Ильмира Володиевна
BALAND BINOLAR FASADLARINI PARDOZLASH TEXNOLOGIYALARINI EKSPLUATATSION ISHONCHLILIK VA XIZMAT MUDDATINI UZAYTIRISH ASOSIDA OPTIMALLASHTIRISH 34
Amirov Shavkat Rahmatullayevich
ИНТЕГРАЛЬНАЯ ОЦЕНКА УСТОЙЧИВОГО ЦИФРОВОГО РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА И ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТУРИСТСКОГО ПОТЕНЦИАЛА БУХАРСКОЙ ОБЛАСТИ 41
Усманова Азиза Баходировна
PEREGONDAGI HARAKATNI BOSHQARISH TIZIMLARINI MIKROPROTSESSORLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRILGAN TUZILMAVIY SXEMASINI ISHLAB CHIQISH 46
Xujamkulov Eldor G'ayratjon o'g'li
INVESTITSIYALAR HAJMINI OSHIRISHGA QARATILGAN CHORA-TADBIRLAR VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI 55
Alimova Dilafro'z Tohir qizii
HUDUDLAR KESIMIDA AHOLI O'SISHINING BANDLIK DARAJASIGA TA'SIRINI EKONOMETRIK BAHOLASH (O'ZBEKISTON MISOLIDA) 61
Xusniddinova Gulnoza Ulug'bek qizi
QUYOSH FOTOELEKTRIK PANELLARI SAMARADORLIGIGA ATROF-MUHIT OMILLARI VA CHANGLANISHNING TA'SIRI HAMDA ULARNI KAMAYTIRISHGA QARATILGAN INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR 67
Botirov Bozorbek, Iskandarova Charos, Avazov Jonibek, Sultonov Abror
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI QISHLOQ XO'JALIGINI RIVOJLANTIRISHNING HOZIRGI HOLATI TAHLILI 75
Rajapov Xayrulla Bekdurdiyevich, Sharipova Lobar Umrbek qizi
INTERPOLATSION TIKLASH ALGORITMLARINING OCR ANIQLIGIGA TA'SIRINI BAHOLASH 82
Aliyev Nodirbek Hamidullo o'g'li
IKORXONALARDA KORPORATIV BOSHQARUVNI TAKOMILLASHTIRISHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI VA INSTITUTSIONAL OMILLARI 90
Muxtorova Shaxlo Farxodovna
O'ZBEKISTONDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARINING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARINI EKONOMETRIK PROGNOZLASH 94
Qo'ziboyev Behzod Hamidovich
KPI-BASED PERFORMANCE MANAGEMENT AND ITS IMPACT ON EMPLOYEE PRODUCTIVITY 99
Sultanova Kamila Mukhtorali kizi
SANOAT KORXONALARI IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA MARKETING VOSITALARIDAN FOYDALANISH AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH 104
Tursunxo'jayev Sardor Jamoliddin o'g'li
FARG'ONA VILOYATI MAHALLALARIDA TADBIRKORLIK VA HUNARMANDCHILIKNI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOIY-IQTISODIY VA INSTITUTSIONAL OMILLARINI BAHOLASH 110
Tuxtasinov Zafarjon Odiljonovich

MHXS STANDARTLARIGA O‘TISH: KORXONALAR UCHUN AMALIY MUAMMOLAR VA YECHIMLAR 116
Eshniyazova Yulduz Yuldashbayevna
TURMUSH FAROVONLIGINI BAHOLASHNING KO‘P O‘LCHOVLI USULLARI VA MEZONLARI 120
Turdikulova Moxira Maxmasharifovna
KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHNING MOLIYAVIY-IQTISODIY IMPERATIVLARI 125
Kaxorova Zamira Safaraliyevna
YENGIL SANOAT KORXONALARIDA RO‘Y BERISHI MUMKIN BO‘LGAN BAXTSIZ HODISALAR VA UNI BARTARAF ETISH CHORA-TADBIRLARI 131
Dehqonov Oyatillo Mansurbek o‘g‘li, Abduraxmanov Abdurashid Ataxanovich
VTULKA DETALINI ISHLAB CHIQARISHDA SHTAMPLASH TEXNOLOGIK JARAYONINI ISHLAB CHIQISH... 136
Abdullayev Fatxulla, Xasanov Kamoliddin, Yolg‘ashova Madina, Jo‘rayev Muhiddin
JAHON MOLIYAVIY TIZIMINING TRANSFORMATSIYASI.. 140
Qobilova Nodira Qayumjon qizi, Normurodov X.E.
KORXONALARDA “TEJAMKOR ISHLAB CHIQARISH” KONSEPSIYASIDAN FOYDALANISHNING XORIJ TAJRIBASI 144
Mamasoliyev G‘ayratbek Maxamadyusupovich
HUDUDIY BARQARORLIKNI TA’MINLASHDA MAHSULOT EKSPORTINI DIVERSIFIKATSIYALASH YO‘LLARI 149
Mamadjanova Tuyg‘unoy Axmadjanovna
PAXTA-TO‘QIMACHILIK KLASTERLARIDA ISHLAB CHIQARISHNI DIVERSIFIKATSIYA QILISH ASOSIDA YUQORI QO‘SHILGAN QIYMATLI MAHSULOTLAR ULUSHINI KENGAYTIRISH 154
Yusupova Feruza Yo‘ldoshevna
AHOLINING MOLIYAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISHDA MIKROLOYIHALARNING O‘RNI 159
Irgashev Anvar Farxodovich
XALQARO KOMPANIYALARDA INNOVATSION BOSHQARUV TIZIMLARINI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYALARI.. 166
Raxmankulov Sherzod Shokirovich
ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОЦЕССА ДЕГРАДАЦИИ КОМПОНЕНТОВ ФОТОЭЛЕКТРИЧЕСКИХ МОДУЛЕЙ В ЗАВИСИМОСТИ ОТ КЛИМАТИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ: ЛИТЕРАТУРНЫЙ ОБЗОР 171
Дыскин Валерий Григорьевич, Курбанов Юнус Муртаза угли, Жубаназаров Ринат Шапагат Улы
RIVOJLANGAN DAVLATLARDA CHIQINDILARNI QAYTA ISHLASH TIZIMINING INSTITUTSIONAL ASOSLARI 177
O‘tbosarov Abrorbek Adxamjon o‘g‘li
DAVLAT ORGANLARI VA TASHKILOTLARI ICHKI AUDITORLARINING PROFESSIONAL AXLOQ QOIDALARINI ISHLAB CHIQISH... 182
Xamidova Zarifa Urol qizi
AUDIT JARAYONIDA DALIL OLISH VA UNING MUAMMOLARI.. 189
Ro‘zmetov Mansur
O‘ZBEKISTONDA IJTIMOIY TURIZMNI QO‘LLAB-QUVVATLASH MEXANIZMI VA ULARNING SAMARADORLIGI... 193
Shaydulova Marjona Alisher qizi
KORXONALARNING MOLIYAVIY HOLATINI IFODALOVCHI KO‘RSATKICHLAR VA ULARNING MOLIYAVIY TAHLILI AHAMIYATI... 198
Rizoyev Farrux Hikmatilloyevich
NAMANGAN VILOYATIDA KICHIK SANOAT ZONALARIDA IQTISODIY SALOHIYATNI TAKOMILLASHTIRISH VA RIVOJLANTIRISH MASALALARI.. 203
Turaboev Ibroxim Ismoil o‘g‘li
ISSIQLIK TEXNIKASIDA IKKILAMCHI BUG‘DAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH 208
Komilova Nodira Abdirahmon qizi

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ В КОМПАНИЯХ С ГОСУДАРСТВЕННЫМ УЧАСТИЕМ В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ РЕФОРМ 218

Юсупов Зойиржон Ровшан угли, Жумаев Улуғбек Нодирбекович

ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ УПРАВЛЕНИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ КОМПАНИЙ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНЫХ ЛОГИСТИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЙ 224

Тожалиев Шохрух Талип ўғли

GAMES ARE A POWERFUL TOOL FOR IMPROVING LANGUAGE LEARNING 229

Kulakhmedova Gulnora Abdurahimovna

O‘ZBEKISTONDA TIJORAT BANKLARINING INNOVATSION XIZMATLARI ORQALI KAMBAG‘ALLIKNI KAMAYTIRISH 234

Azlarova Aziza Axrorovna

AVTOMOBIL SANOATIDA MAHALLIYLASHTIRISH JARAYONLARINI BOSHQARISH VA RISKLARNI KAMAYTIRISH MEXANIZMLARI 241

Marufxanov Davron Hasanovich

O‘ZBEKISTONDA KICHIK BIZNES VA YOSHLAR TADBIRKORLIGINI RIVOJLANTIRISHNING YANGI IMKONIYATLARI: 2026-YIL ISLOHOTLARI VA ISTIQBOLLARI 249

Isakjanova Saboxat Muhamedovna

MINTAQA IQTISODIYOTI VA SANOATNING RIVOJLANISHI O‘RTASIDAGI O‘ZARO BOG‘LIQLIKNING NAZARIY YONDASHUVLARI 256

Jalolova Muazzamxon Akbarjonovna

DINAMIK NARX SHAKLLANTIRISHNI JORIY ETISHDA ASOSIY MUAMMOLAR VA ULARNI HAL ETISH YO‘LLARI 261

Anvar Deberdiyev

RAQAMLI XIZMATLARNING O‘ZBEKISTON TASHQI SAVDO BALANSIDAGI O‘RNI 265

Latipova Shaxnoza Maxmudovna, Normurodova Zuhra Orzimurod qizi

TURISTIK KORXONALAR INNOVATSION FAOLIYATINI MOLIYALASHTIRISH SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING METODOLOGIK ASOSLARI 271

Ruzibayeva Nargiza Xakimovna

IQTISODIY TIZIMDA TADBIRKORLIK VA TADBIRKORLIK QOBILIYATIGA YANGICHA YONDASHUV 276

Tadjiev Bexzod Umidjanovich

OTMNI MOLIYAVIY TA’MINLASHNING INNOVATSION MOLIYAVIY MODELLARI 283

Tuxliyev Bozor Karimovich

TOG‘-KON SANOATI KORXONALARIDA TEXNOLOGIK TIZIMLARNI RIVOJLANTIRISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI 286

Abirova Nargizabonu

TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI FAOLIYATIDA INNOVATSION LOYIHALARNI MOLIYALASHTIRISHNI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI 291

Ro‘ziyeva Maftuna Yusufovna

OMMAVIY AXBOROT VOSITALARI KORXONALARINING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI BAHOLASHDA IQTISODIY KO‘RSATKICHLAR DINAMIKASINING EMPIRIK TAHLILI 296

Sharipova Shahlo Istamovna

METROLOGIYANING ILMIY-METODIK ASOSLARI VA UNING ZAMONAVIY RIVOJLANISH TENDENSIYALARI 301

Maxmudov Dostonbek Soyibjon o‘g‘li

SANOAT KORXONALARIGA KIRITILGAN INVESTITSIYALAR SAMARADORLIGINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI 305

Mirzakulova Risolat Musurmankulovna

O‘ZBEKISTONDA RAQAMLI DAVLAT BOSHQARUVI TIZIMINI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO‘NALISHLARI 310

Ibragimova Saodat, Mirhamidova Dilorom, Shagaipova Gulchehra

OLIY TA'LIM BITIRUVCHILARI SONINING JISMONIY SHAXSLAR DAROMAD SOLIG'IGA TA'SIRI VA INSON KAPITALI ORQALI IJTIMOIY XARAJATLARNI BOSHQARISH 316
Primova Nigora Ikrom qizi
GLOBAL BIZNESDA INNOVATSIYALARNING ROLI: YANGI TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISHGA STRATEGIK YONDASHUVLAR 324
Raxmankulov Sherzod Shokirovich
ELEKTRON TIJORAT BILAN SHUG'ULLANUVCHI KORXONALARDA MIJOZLAR QONIQISH DARAJASI .. 330
Aripov Ulug'bek Bahodirovich
KICHIK BIZNESDA INVESTITSIYA SAMARADORLIGINI BAHOLASH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI 334
Xakimov Akbar Anvarovich
FOTOELEKTRIK TIZIM SAMARADORLIGIGA HARORAT, SOYALANISH VA DEGRADATSIYA OMILLARINING TA'SIRI 337
Majidova Maxliyo A'zam qizi
ISSIQLIK TEXNIKASIDA IKKILAMCHI BUG'DAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH 347
Komilova Nodira Abdirahmon qizi
STUDY OF THE INFLUENCE OF MEMBRANE REACTOR ON METHANE CONVERSION WITH WATER VAPOR AND CARBON OXIDE (IV) 355
Umida Shabarova, Sugdiyana Abdurasulova
ESG MANAGEMENT IN COMMERCIAL BANKS OF UZBEKISTAN: EVALUATION PRACTICES, KEY DETERMINANTS, AND STRATEGIC PRIORITIES 360
Sanemkhan Abdullaeva
UMUMIY O'RTA TA'LIM MUASSASALARIDA BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA STRATEGIK MENEJMENTNING O'RNI VA AHAMIYATI 368
Boymirzayev Doniyorbek Anvarjon o'g'li
PEDAGOGIK MAHORATNI OSHIRISHDA SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINI QO'LLASH ORQALI TA'LIM JARAYONINI TAKOMILLASHTIRADIGAN PLATFORMA ISHLAB CHIQISH 372
Salomov Shokirjon, Boboyev Shavkat, Normamatov Xayriddin
ПОВЫШЕНИЕ ОГНЕСТОЙКОСТИ МАТЕРИАЛОВ НА ОСНОВЕ ВТОРИЧНОГО ПОЛИЭТИЛЕНА 379
Назаров Феруз, Назаров Фарход, Ахмедова Фазилат, Элмуродов Элгез, Янгибоев Асадбек
XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA INNOVATSION JARAYONLARNI JADALLASHTIRISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH 384
Berdiyev Jasur Qo'ldoshevich, Rasulov Akmal Xurshid o'g'li
EKSPORT VA IMPORTDA TRANSPORT LOGISTIKASINING AHAMIYATI 390
Yodgorova Shaxnoza Xayridinovna, Bazarova Sevinch Salim qizi
MADANIY MEROS OBYEKTLARINING TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDAGI STRATEGIK AHAMIYATI 396
Kuymuratova Matlubaxon Abdimanabovna
EKSPORT VA IMPORTDA TRANSPORT LOGISTIKASINING AHAMIYATI 400
Yodgorova Shaxnoza Xayridinovna, Bazarova Sevinch Salim qizi
XORAZM VILOYATINING IQTISODIY SALOHIYATI VA TRANSPORT INFRATUZILMASINING TARKIBI HAMDA JORIY HOLATI 404
Karimova Shaxnoza O'ktamovna
TURISTIK KORXONALAR INNOVATSION FAOLIYATINI MOLIYALASHTIRISH SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING METODOLOGIK ASOSLARI 411
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA QISHLOQ JOYLARIDA TURIZM XIZMATLARI INFRATUZILMALARINI RIVOJLANTIRISH 416
Xalimov Shaxboz Xalimovich
AKTIVLAR QADRSIZLANISHI XARAJATLARINING MOLIYAVIY VA SOLIQ HISOBOTLARIGA TA'SIRI 420
Jarimbetov Ajiniyaz Kurbanbaevich

AKTIVLAR QADRSIZLANISHI XARAJATLARINING MOLIYAVIY VA SOLIQ HISOBOTLARIGA TA'SIRI

Jarimbetov Ajiniyaz Kurbanbaevich
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Tayanch doktoranti
Email: ajiniyaz.jarimbetov@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada aktivlar qadrsizlanishi hisobini moliyaviy hisobotlarda aks ettirishning nazariy va amaliy jihatlari tadqiq etilgan. Tadqiqotda 36-son "Aktivlar qadrsizlanishi" BHXS hamda 9-son "Moliyaviy vositalar" MHXS talablari asosida asosiy vositalar va moliyaviy aktivlar qadrsizlanishi hisobini tashkil etish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, BHMS va BHXS talablari oʻrtasidagi oʻxshash va farqli jihatlar oʻrganilib, aktivlar qadrsizlanishini moliyaviy hisobotlarda aks ettirish boʻyicha buxgalteriya oʻtkazmalari hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit soʻzlar: aktivlar qadrsizlanishi, BHXS 36, MHXS 9, moliyaviy aktivlar, asosiy vositalar, moliyaviy hisobot, qadrsizlanish zarari, expected credit loss, buxgalteriya hisobi, qayta baholash.

Аннотация: В данной статье исследованы теоретические и практические аспекты отражения обесценения активов в финансовой отчетности. В исследовании проанализированы вопросы организации учета обесценения основных средств и финансовых активов на основе требований МСФО (IAS) 36 «Обесценение активов» и МСФО (IFRS) 9 «Финансовые инструменты». Также изучены сходства и различия между национальными и международными стандартами бухгалтерского учета, разработаны бухгалтерские проводки и практические рекомендации по отражению обесценения активов в финансовой отчетности.

Ключевые слова: обесценение активов, МСФО 36, МСФО 9, финансовые активы, основные средства, финансовая отчетность, убытки от обесценения, expected credit loss, бухгалтерский учет, переоценка.

Abstract: This article examines the theoretical and practical aspects of recognizing asset impairment in financial statements. The study analyzes the organization of impairment accounting for fixed assets and financial assets based on the requirements of IAS 36 "Impairment of Assets" and IFRS 9 "Financial Instruments." In addition, the similarities and differences between national and international accounting standards are explored, and accounting entries as well as practical recommendations for reflecting asset impairment in financial reporting are developed.

Keywords: asset impairment, IAS 36, IFRS 9, financial assets, fixed assets, financial reporting, impairment loss, expected credit loss, accounting, revaluation.

KIRISH

Moliyaviy hisobotlarda aktivlar toʻgʻrisidagi maʼlumotlar asosan balans hisobotlarida oʻz ifodasini topadi, ammo aktivlarning eskirishi yoki qadrsizlanish xarajatlari barcha hisobotlarda oʻz taʼsiriga ega. Aktivlar qadrsizlanishi xarajatlari xoʻjalik yurituvchi subyektning kassa yoki hisob raqami boʻyicha xarajati boʻlmaydi, ammo faoliyatning foyda qiymatiga va shu bilan birga soliq xarajatlariga oʻz taʼsirini koʻrsatadi.

Aktivlar qadrsizlanishi hisobini moliyaviy hisobotlarda aks ettirishda eng avval moliyaviy hisobotlarni Moliyaviy Hisobotlarning Xalqaro Standartlari (MHXS) yoki Buxgalteriya Hisobining Milliy Standartlari (BHMS) asosida tayyorlashimiz jihatiga qarab shakllantiramiz. Xalqaro standartning 36-soni "Aktivlar qadrsizlanishi" deb nomlanib, bu standart yordamida aktivlarning zaxiralar, moliyaviy aktivlar, soliq aktivlari, biologik aktivlardan boshqa barcha turlariga oʻz talablarini shakllantirgan. Standart talablari boʻyicha aktivlar qadrsizlanishi hisobini yuritishda eng avval aktiv qadrsizlanish alomati mavjud yoki mavjud emasligini aniqlash zarur.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Aktivlar qadrsizlanishi hisobini yuritish lozimligi toʻgʻrisida jahonda iqtisodchi olimlar tomonidan ilk bor AQSHda 1968-yillarda dastlabki fikrlar va yondashuvlar paydo boʻla boshladi. Ray Ball va Lakshmanan Shivakumarlarning 2006-yildagi "Daromad va zararlarning asimetrik tarzda oʻz vaqtida tan olishdagi roli" maqolasida aktivlarning barcha koʻrilgan zararlari hisobotlarda tezkor tarzda aks ettirilishi lozimligi taʼkidlangan

[1]. Jahon amaliyotida aktivlar qadrsizlanishi hisobini yo'lga qo'yish maqsadida ilk bor 1998-yilda Xalqaro Buxgalteriya Standartlari qo'mitasi tomonidan 36-son "Aktivlar qadrsizlanishi" IAS qabul qilindi. Shu davrgacha 36-son "Aktivlar qadrsizlanishi"ga 2001-yil, 2004-yil va jahon moliyaviy inqirozi davridan so'ng 2009-yillarda juda ko'plab o'zgarishlar kiritildi.

Shu bilan birga, 36-son BHHS "Aktivlar qadrsizlanishi"da "Tashkilot har bir hisobot davri yakuniga aktivlar qadrsizlanganligining biror alomati mavjudligi yoki mavjud emasligini baholashi lozim. Agar shunday alomat mavjud bo'lsa, tashkilot aktivning qoplanadigan qiymatini baholashi lozim", deb ko'rsatilgan [2].

Jahon iqtisodchi olimlari fikrlari bo'yicha xulosa qilib, 36-son "Aktivlar qadrsizlanishi" aktivlarning haqiqiy qiymatini ko'rsatadi va ularning balans qiymatlarining sun'iy ravishda oshirib ko'rsatilishining oldini oladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot asosan aktivlar qadrsizlanishi hisobini tashkil qilishda aktivlarni to'g'ri toifalarga ajratish, 36-son "Aktivlar qadrsizlanishi" BHXS talablarini to'g'ri bajarish bo'yicha muammolar yechimini topishdan tashkil topadi. Moliyaviy hisobotlarda aktivlar qadrsizlanishi xarajatlarini aks ettirish maqsadida aktivlarning qadrsizlanish alomatlari mavjud yoki mavjud emasligini aniqlash jarayonlari, qadrsizlanish xarajatlarini moliyaviy hisobotlarda aks ettirish maqsadida ularga to'g'ri buxgalteriya o'tkazmalarini shakllantirish uslublari qo'llaniladi. Shuningdek, tadqiqot davomida aktivlar qadrsizlanishi hisobini tashkil qilishda MHXS va BHMS talablari bo'yicha shakllantirish yo'nalishlari hamda ularning farqli jihatlarini o'rganish natijasida standart talablari to'g'ri bajarilishi ta'minlanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Aktivlar qadrsizlanishi hisobini yuritishda asosan aktivni asosiy vositalar qadrsizlanishi va moliyaviy aktivlar qadrsizlanishi bo'limlariga ajratib hisobini tashkil qilish to'g'ri qarorlardan biri bo'ladi. Asosiy vositalar qadrsizlanishi va moliyaviy aktivlar qadrsizlanishi hisoblari bir-biridan juda katta farq qilib, hatto MHXSlarida ham qadrsizlanish hisobini yuritishda asosiy vositalar uchun alohida, moliyaviy aktivlar uchun alohida standartlar qabul qilingan.

Asosiy vositalar qadrsizlanishi hisobini yuritishda 36-son "Aktivlar qadrsizlanishi" BHXS talablari bo'yicha ish olib boramiz. 36-son "Aktivlar qadrsizlanishi" BHXS bo'yicha qadrsizlanishni hisoblashda aktivning qoplanadigan qiymati va aktivning balans qiymati o'rtasidagi farq bo'yicha qadrsizlanish zararlari tan olinadi. Moliyaviy aktivlar qadrsizlanishini hisoblashda 9-son "Moliyaviy vositalar" MHXSda ko'rsatilgan talablari bo'yicha qadrsizlanish hisoblari yuritiladi. Moliyaviy aktivlar qadrsizlanishi hisobi 2009-yilda 9-son "Moliyaviy vositalar" MHXS qabul qilingan paytgacha 39-son «Moliyaviy instrumentlar: tan olish va baholash» BHXS bo'yicha yuritilib keldi. 39-son BHXS bo'yicha moliyaviy aktivlarning qadrsizlanish hisobi yuz bergan yo'qotishlar (Incurred loss model) modeli asosida yuritilib kelindi. Yoki moliyaviy aktivlarning qadrsizlanishi qachonki haqiqatda yuz bergan vaziyatda qadrsizlanish zararlari moliyaviy hisobotlarda tan olindi. 2008-yilda ro'y bergan jahon moliyaviy inqirozidan so'ng ko'pchilik muhokamalar, kelishuvlar asosida yangi moliyaviy aktivlar bo'yicha standart qabul qilishga ehtiyoj paydo bo'ldi.

Chunki inqiroz davrida moliyaviy aktivlar qachonki qadrsizlanishi yuz bergan vaziyatda moliyaviy hisobotlarda tan olindi va bunday vaziyat ko'p moliyaviy muammolarni yuzaga keltirdi. Natijada ko'p muhokamalardan so'ng, agarda biz moliyaviy aktivlarimizning qadrsizlanishini, moliyaviy aktivlarimizning qadrsizlanishi yuz bermasidan avval moliyaviy hisobotlarimizga moliyaviy aktivlarimizning kutilayotgan qadrsizlanish xarajatlarini inobatga olganimizda, moliyaviy inqiroz jahondagi yirik kompaniyalarga bunchalik qattiq moliyaviy muammolarni yuzaga keltirmagan bo'lar edi, deb xulosalar qilindi.

2009-yilda Xalqaro buxgalteriya kengashi yangi 9-son "Moliyaviy vositalar" MHXSni qabul qildi va standart kutilayotgan kredit yo'qotishlar "expected credit loss" modeliga asoslandi [3]. 9-son "Moliyaviy vositalar" MHXS bo'yicha moliyaviy aktivlar aktiv sifatida qabul qilingan paytdan boshlab yuz berishi mumkin bo'lgan qadrsizlanish xarajatlarini zarar sifatida tan olish talab qilinadi.

36-son BHXS va BHMS bo'yicha qayta baholash va qayta baholash natijasida aktiv qiymatining pasayishi yoki qadrsizlanish qiymatlari hisobi BHMS bilan BHXSlarning o'xshash jihatlari va, albatta, farqli jihatlari ham borligini ko'ramiz. Xususan, BHMS bo'yicha qayta baholash va qayta baholash natijasida aktiv qiymatining tushishi yoki qadrsizlanish qiymatlari hisobi bo'yicha pasayish summasi boshqa operatsion xarajatlar schyotiga olib boriladi. BHMS bo'yicha boshqa operatsion xarajatlar 2-shakl "Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot"da xarajatlar sifatida tan olinib, foyda qiymatini kamaytirib ko'rsatadi, lekin foyda solig'i hisob-kitobida xarajatlar sifatida tan olinmaydi. Chunki O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining chegirib tashlanmaydigan xarajatlar toifasiga 317-modda 31-punktida mol-mulk narxining pasayish (qadrsizlanish) summalari ko'rsatilgan [4].

36-son BHXS talablari ham qadrsizlanishdan ko‘rilgan zararni foyda va zararlar hisobotida zarar sifatida tan olishni nazarda tutadi. Va bu yerda biz 36-son BHXS talablari bilan BHMS talablarining bir xilligini ko‘ramiz.

Asosiy vositalar qadrsizlanishini moliyaviy hisobotlarda tan olishimiz uchun quyidagi buxgalteriya o‘tkazmalaridan foydalanamiz (1-jadval).

1-jadval.
Aktivlar qadrsizlanishini moliyaviy hisobotlarda aks ettirish bo‘yicha buxgalteriya o‘tkazmalari[1]

TT/r	Debet	Kredit	Izoh
1	Qadrsizlanish bo‘yicha xarajatlar	Aktiv	Qadrsizlanish xarajatlari aktiv miqdorini to‘g’ridan to‘g’ri kamaytirganda
2	Qayta baholash natijasida yig’ilgan daromadlar	Aktiv	Qayta baholangan aktivning qadrsizlanish xarajatlari tan olinganda
3	1.Qayta baholash natijasida yig’ilgan daromadlar 2. Qadrsizlanish bo‘yicha xarajatlar (oshgan qismi)	Aktiv	Qayta baholangan aktivning qadrsizlanish xarajatlari qayta baholash natijasida yig’ilgan daromadlardan ortiq bo‘lgan vaziyatda
4	Qadrsizlanish bo‘yicha xarajatlar	Jamg’arilgan qadrsizlanish (aktivga kontr aktiv modda)	Kontr aktiv moddasin hosil qilib aktiv miqdorini kamaytirish

XULOSA VA TAKLIFLAR

Aktivlar qadrsizlanishini moliyaviy hisobotlarda tan olish maqsadida quyidagi tavsiyalarni shakllantiramiz:

Asosiy vositalarning qadrsizlanish alomatlarini aniqlash maqsadida ularni ishlab chiqarish, ma’muriy, xizmat ko‘rsatish, ijaraga berish maqsadidagi va boshqa turdagi asosiy vositalarga toifalash;

Asosiy vositalarning foydalanish ko‘rsatkichlari past bo‘lgan asosiy vositalar bo‘yicha qadrsizlanish testini muddatidan avval o‘tkazishni;

Moliyaviy hisobotlarda aktivlarning qadrsizlanishini tan olishda ularni “qayta tiklanishi mumkin bo‘lgan qadrsizlanishdan zararlar” va “qayta tiklanishi mumkin bo‘lmagan qadrsizlanishdan zararlar” schyotlarini kiritish va ularni hisobotlarda aks ettirish.

Asosiy vositalarning qadrsizlanishini vaqtida aniqlash maqsadida har chorakda ishlab chiqarish maqsadidagi, ma’muriy maqsaddagi, xizmat ko‘rsatish maqsadidagi, ijaraga berish maqsadidagi va boshqa turdagi asosiy vositalarning qadrsizlanish holati to‘g‘risidagi hisobotini tuzish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Ray Ball, Lakshmanan Shivakumar “The Role of Accrual in Asymmetrically Timely Gain and Loss Recognition” Journal of Accounting Research, Feb/2006 44(2): 207-242 DOI:10.2139/ssrn.649681
2. Ўзбекистон Республикаси молия вазирининг 2022-йил 10-ноябрдаги 61-сон буйруғига 21-илова 36-сон БҲХС “Активлар қадрсизланиши” // URL: https://lex.uz/en/docs/6312360
3. Ўзбекистон Республикаси молия вазирининг 2022-йил 10-ноябрдаги 61-сон буйруғига 35-илова 9-сон МҲХС “Молиявий инструментлар” // URL: https://lex.uz/en/docs/6312360
4. Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси // URL: https://lex.uz/docs/4674902
5. Ray Ball, Lakshmanan Shivakumar. The Role of Accruals in Asymmetrically Timely Gain and Loss Recognition. Journal of Accounting Research. – 2006. – Vol. 44, №2. – P. 207–242.
6. International Accounting Standards Board (IASB). IAS 36 Impairment of Assets. International Financial Reporting Standards. – London: IFRS Foundation, 2023.
7. International Accounting Standards Board (IASB). IFRS 9 Financial Instruments. International Financial Reporting Standards. – London: IFRS Foundation, 2023.
8. Donald E. Kieso, Jerry J. Weygandt, Terry D. Warfield. Intermediate Accounting. – 17th ed. – Hoboken: Wiley, 2020. – 1456 p.
9. Barry J. Epstein, Eva K. Jermakowicz. IFRS 2023: Interpretation and Application of International Financial Reporting Standards. – Hoboken: Wiley, 2023. – 1350 p.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik, fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S–5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod tumani 15-mavze 19-uy